

Нова српска политичка мисао

Савремени свет

Мазохистичке санкције - како се Европа самоповређује уводећи ограничења према Русији

Мирослав Јовановић

петак, 07. јун 2024.

Реч санкција, када се преведе на српски језик, значи казнена мера. Економске санкције укључују ограничење или забрану трговине, инвестиција и трансфера новца. Њихов циљ је да нанесу штету, повећају трошкове и науде економским и другим интересима земље на коју се односе, њемим званичницима, предузећима и грађанима, а у циљу притиска да натерају дотичну државу да промени понашање у политици или економији. Овде се, као економиста, осврћемо само на економске санкције без улажења у друго питање које је: због чега се санкције уводе.

Врховно глобално тело које је овлашћено да уводи санкције је Савет безбедности Уједињених нација (члан 24 Повеље УН). Друго међународно тело које има слична овлашћења је Светска трговинска организација (СТО). Она се залаже за уклањање дискриминације у трговини (клаузула најповлашћеније нације; национални третман; уклањање квантитативних ограничења), али чланови XX и ХХИ наводе списак изузетака. Канадски професор Краиг Мартин са Ридо института пише да „Већина санкција у облику трговинских ограничења или ембарга била би *prima facie* кршење ових принципа, све док је циљана држава такође чланица Светске трговинске организације (СТО), а санкције не задовољавају ниједан изузетак“.

Санкције могу да уведу и регионалне организације као што су Европска унија (ЕУ), међународне организације у Африци или другде, али је Асоциација нација југоисточне Азије (АСЕАН) увек била јако суздржана и невољна да уводи санкције. Санкције могу да уведу и појединачне државе као што су, рецимо, Сједињене Америчке Државе (САД) или Русија.

Критеријуми

Критеријуми за увођење санкција су прилично лабави и често непринципијелни. У току су крвави ратови (Украјина, Газа, Јемен, Сирија, Етиопија, Судан, Ирак, Авганистан) или оружани сукоби ниског нивоа (Кина и Индија) који „лете“ углавном испод осетљивих међународних радара везаних за увођење санкција. Многе компаније послују са наведеним земљама и другим земљама које крше људска права као што су Саудијска Арабија или Мјанмар. Компаније тврде да не морају да заузимају став о свим догађајима који се дешавају широм света. *Pecunia non olet* („новац не смрди“).

Двоструки принципи и стандарди постали су темељ за суочавање са озбиљним глобалним питањима. На пример, иако су од 2014. године постојале санкције Русији због присаједињења Крима, ЕУ је 2015. дозволила сарадњу немачких и руских компанија (Дајмлер и Камаз). Две фирме производе опрему за војску. Француска је, упркос санкцијама, продала војну опрему Русији. Италијански Ивецо продао је Русији 200 оклопних возила. Многе друге земље наставиле су да продају војну опрему Русији. Британија је такође продала важну индустријску опрему. Упркос санкцијама, делови за цивилне авионе и даље стижу у Русију преко Блиског истока, луксузни аутомобили са Запада стижу преко Централне Азије, а немачке фирме Кнауф анд ВКБ Системс учествују у обнови Мариупоља.

Иако је Кипар пуноправна чланица ЕУ, Турска окупира трећину територије ове земље без икаквих санкција. У ствари, уместо да опомиње и укори окупатора, ЕУ „награђује“ Турску преговорима о пуноправном чланству у ЕУ. Према томе, овакво међународно опхођење доказује да не постоји општи принцип који треба да се следи.

Дејство санкција

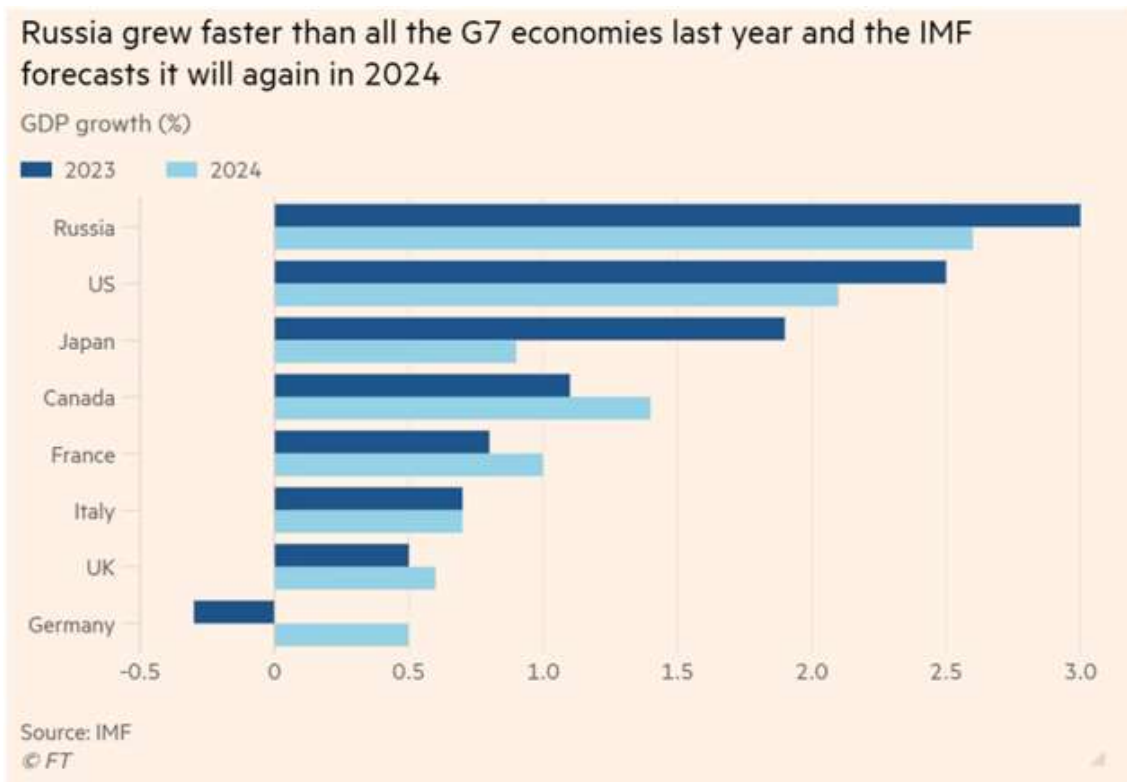
Санкције могу да имају нежељене ефекте. На пример, санкције Немачкој и Јапану (нема слободног приступа кључним сировинама, укључујући нафту) после Првог светског рата биле су међу важним окидачима за Други светски рат. У тим случајевима, санкције су долиле уље у ватру. Немачка и Јапан су инвестирали у вештачке материјале и друге супституте код куће и постали су опаснији по међународни мир. Ове две земље су водиле ратове да би извезле идеје и добиле приступ сировинама и тржиштима без обзира на санкције.

Америчка администрација спречава улагања у кинеску индустрију која се бави рачунарима, компјутерским чиповима и вештачком интелигенцијом као свим оним што се може користити у одбрамбеним индустријама и које могу да угрозе безбедност САД. Проблем је у томе што Кини није потребан амерички (или било чији други) капитал за улагање. Кини је потребна стручност и права на интелектуалну својину. Отуда Кина има јаке економске везе са Европом (посебно Немачком) и Јапаном. Једном принуђене да се ослане на домаће ресурсе због санкција, многе земље могу постати јачи и озбиљнији економски, војни и политички конкуренти него у претходној ситуацији као што то доказују примери Немачке, Јапана, Северне Кореје, Ирана или Русије.

Највеће европске компаније претрпеле су непосредне губитке због санкција према Русији у износу од преко 100 милијарди евра само у раздобљу од фебруара 2022. до августа 2023. Посредни финансијски губици за велика и мала предузећа, као и за домаћинства, били су много већи због повећања цена енергије и сировина. Немогуће је израчунати тај укупан губитак. Треба напоменути да се те финансијске штете односе само на највеће европске компаније. Страдала су и мала и средња предузећа. Међутим, пошто су релативно мала, ова штета се подвлачи испод медијског радара. Рат и санкције повећале су профит компанијама које производе нафту, гас и војну опрему.

Нешто је не функционише добро у погледу очекивања о утицају санкција на Русију. Погледајмо чврсте чињенице (Табела 1). Супротно надањима и очекивањима на Западу, уместо економске рецесије, „изоштена“ руска економија се враћа на пут економског раста који је много бржи од раста земаља које су увеле санкције, углавном оних у Европи током 2023. САД су профитирале не само због издашних домаћих субвенција за нове „зелене“ индустрије, већ и због преселења таквих и других предузећа из Европе.

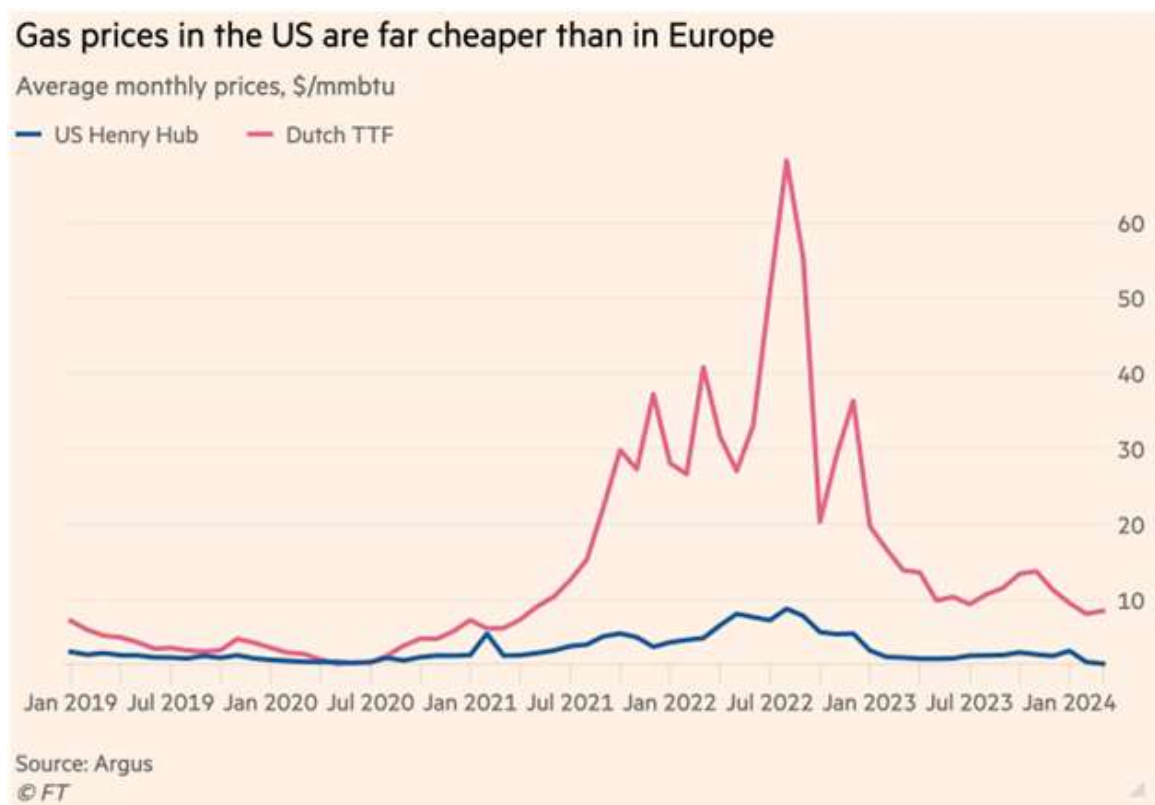
Табела 1.

Око 1.000 компанија напустило је Русију од 2022. Трошкови које су претрпеле те „стране компаније су биле више од 107 милијарди долара због отписа и изгубљеног прихода“. Ипак, стотине компанија као што су италијански Бенетон или француски Ауцхан и даље послују у Русији. Иако су многе компаније напустиле или обуставиле пословање у Русији због санкција, упркос изазовном пословном окружењу, многе и даље остају јер се профит, често огроман (пример Раиффеисен банка), ту може и даље зарадити. Универзитет Јејл објављује детаљан списак компанија које и даље послују у Русији. То укључује италијански УниЦредит, аустријску Раиффеисен банку, швајцарски Нестле или британски Унилевер. Остали са листе Јејла који послују, бар делимично, укључују Бауер, Цампари, Царгилл, ЦЛААС, Ели Лилли, ГлакоСмитхКлине, Јапан Тобацо, Лацосте, Монделез–Набисцо, Новартис, Пхилипс, Процтер & Гамбле, Саинт-Гобаин, Веолиа и многе друге.

Цена енергије повећава трошкове производње, па производи постају скупљи и мање конкурентни на светском тржишту. Да би се ствари додатно закомпликовале, цене гаса су веома променљиве. Ова цена може да порасте за 40% само у једном дану као што је био случај 9.8.2023. Инфлација би могла да се убрза јер преусмеравање пољопривредне производње на био-енергију (био-дизел, етанол) смањује количину хране за становништво и то повећава цене хране, стога синдикати могу тражити веће плате.

Велики талас деиндустријализације је захватио Европу. Производња алуминијума, водоника, аутомобила на електрични погон и хемикалија су само неки од примера. Од овог самоповређивања Европе у вези са санкцијама према Русији профитирају само САД и Кина у којима је енергија знатно јефтинија него у ЕУ: у првој земљи из домаћих извора, у другој из Русије. Табела 2 показује колико су цене гаса ниже у САД у

поређењу са ЕУ. Истовремено, порези су већи у Европи: 27,8% на капитал и 21% на рад. Ово су два кључна фактора за фирме које послују у новој зеленој високој технологији. Није никакво чудо што се таква предузећа селе из Европе у САД.

Табела 2.

Проблем са проценом утицаја санкција је што се оне често фокусирају на нанету штету земљи на коју се односе, а не на постизање циљева због којих су уведене санкције. Санкције немају успех јер долази до њиховог подривања од стране шверцера. Србија има богато искуство у овом погледу. Све је добављиво али по много вишим ценама и, у првом раздобљу, у недовољним количинама.

Џозеф Бајден, председник САД је по речима Рајана МкМакена са Мајзес Института јасно „објаснио не само да санкције заправо нису одвратиле Москву, већ да би грађани САД требало да плаћају вишу цену за храну како би подржали санкције које не функционишу. ... Бајден је сада јасно ставио до знања: санкције не функционишу и оне ће вас учинити сиромашнијим. Али свеједно морамо их свакако задржати.“ Дакле никог није брига о људима људи који пате у земљама у развоју због поскупљења хране, ђубрива и енергије? Ове санкције могу изазвати нове и додатне таласе гладних миграната према Западу. Тада ће бити проблема за сваког.

Сан о „зеленој индустрији“

Европска економија се налази на неравном путу „пуном незгодних рупа“. Државни буџети су празни, а проблеми сустижу један другог: ЦОВИД-19; високе цене и енергетска криза; повећање увоза из Кине, повећано трошење на војску (а не на инвестиције или образовање) и могући трговински рат са САД ако Доналд Трамп

постане амерички председник 2025. Америчка економија наставља да привлачи велике европске, посебно немачке, произвођаче. На пример: Фолксваген, Мерцедес, БАСФ, е-ВАЦ Магнетисц, ЗФ Фридрицхафен и Мерцк су само неколико индустријских гиганата који имају велике инвестиције у САД. Огромно домаће тржиште у САД, као и издашне америчке субвенције новим ка новим „зеленим индустријама“ привлаче такве индустрије из ЕУ. То је разлог за озбиљну забринутост јер је Европа континент са мало индустријских гиганата.

Политика конкуренције и правила еврозоне спречавају ЕУ да се такмичи са САД на равноправној основи у погледу субвенција. Поред тога, високе цене енергената (због санкција Русији и увоза много скупље алтернативне енергије из САД) и компликован систем за добијање дозвола („зелених сертификата“) за производњу, подстичу фирме из ЕУ да пређу Атлантук или се преселити у Кину. Да ли „амерички зелени индустријски сан“ постаје стварност, а „европски зелени индустријски сан“ остаје само сан? Да ли би ово индустријско такмичење између два ривала погодило Европу до те мере да се европска индустрија тако ослаби да ће бити јако тешко да се икада опорави? Емануел Макрон, француски председник, јасно је упозорио 25.4.2024. да се „ЕУ суочава са „смртном“ претњом економског колапса“.

Нови монетарни систем

Економске санкције према Русији су озбиљно уздрмале глобални монетарни систем. Многе земље се прибојавају санкција у будућности па постају све мање вољне да их спроводе данас због бојазни да ће им се сутра исте вратити као бумеранг. Запад је запленио 300 милијарди долара **легално зарађених** руских резерви. Ако се Запад тако односи према једној тако великој држави, шта могу да очекују мале државе? Међународни монетарни систем је на прекретници. Држање долара или евра постаје све више ризична актива. Ипак, долар и евро ће и даље да доминирају јер се значајнија алтернатива за сада није појавила.

Државна конфискација легално зарађеног приватног новца није уопште страна у ЕУ. На Кипру је преко ноћи конфискована трећина новца са свих рачуна изнад 100.000 евра 2013. Ако је ово могуће у ЕУ у којој је легална приватна својина светиња, шта могу да очекују други? Ко је следећи? Кина са својих 3.200 милијарди долара који се налазе на Западу? Конфискација имовине појединаца је због историјског наслеђа уставом забрањена у Немачкој ако претходно не постоји судска пресуда. Ипак, алтернативни монетарни систем се јавља. Државе тргују и врше поравнања у националним валутама, коришћење криптовалута се шири, а постоје озбиљне намере земаља БРИКСа да се створи и међународни новац који ће бити ван утицаја и контроле долара и САД.

Због чега многе државе одбијају да примене санкције?

Већина земаља на свету не примењују западне санкције према Русији. Ту долази до озбиљног јаза између Запада и већине земаља на свету. Због чега?

Разлог зашто већина земаља на свету не примењује санкције против Русије не мора да значи да те земље подржавају или се слажу са Русијом, иако поједине земље то могу. Многе земље, посебно у Африци, снажно се сећају колонијалних времена и ко их је подржавао током борбе за деколонијализацију, али и после ње. Ова глобална већина, која обухвата 85% светског становништва, често се опире Западу, посебно агресивном и бахатом наметању одређених (нових) западних вредности и „нове културе“. Поједине од тих нових вредности су веома важне и потребне, као што су заштита животне околине, демократија или образовање девојчица. Неке друге вредности са Запада су доведене у питање или им се пружа отпор: ослободите трансродност у својој земљи и, наравно, дозволите уз то нашим западним фармацеутским гигантима да вам продају хормонске и друге лекове за такве и друге активности, или неће бити помоћи и уступака у трговини и инвестицијама за вашу државу.

Један пример за отпор према Западу бави се дефиницијом: шта је жена или шта је њен идентитет? Нова дефиниција жене, коју гура савремени Запад, може бити у сукобу са културом и вредностима у муслиманском свету или на другим местима и културама. Ово је важно за свакодневни живот: у коју школу ићи; који тоалет користити; у који затвор послати осуђеника; коју спаваоницу користити; ко може бити партнер у браку; ко може да усвоји децу; и ко може бити мис на такмичењу лепоте једне земље. Поред тога, овај нови притисак је посебно очигледан и погубан у женском спорту. Како „преуређен“ и преображени мушкарац може да се такмичи са „оригиналним женама“ са исконским женским телом и хормонима. Да ли нови талас „нових жена“ уништава женски спорт? Посебно у рукомету, пливању, фудбалу, дизању тегова, боксу или другима. Ово је један очигледан аспект због чега постоји отпор према Западу.

Многе земља у развоју се окрећу према Кини, али и Русији као што је то сада очигледно у Африци. Када се тако поставе, ове земље заузврат добијају пут, мост, брану, аеродром или болнице. И дуг. Када се окрену према Западу и бившим колонијалним господарима, често добијају лекције о људским правима, хомосексуалцима, демократији и другим питањима као услов за сарадњу. И дуг такође. Поједностављено речено, Кина жели да изгради луке и да има одређени утицај, док Запад жели често да наоружа те луке и наметне свој утицај.

Закључак

Да ли су економске санкције делотворне? То је тешко питање јер треба имати јасна мерила за успех. Британски Економист је био јасан када је написао 11.02.2022. да се многе академске студије слажу да „већина економских санкција није функционисала“. Немачка није била спречена да уђе у рат, док владари на Куби, у Ирану, Северној Кореји, Сирији или Венецуели нису поклекнули пред страним притисцима. У случају Русије санкције су очигледно пропале. За санкције је потребна примена, пожртвовање и стрпљење. Али ако мета санкција не промени понашање, ако не заустави ратове и ако стимулише злочиначко понашање, која је сврха наносити штету сам себи? Санкције изолују људе који траже и желе промене: потребан им је контакт, подршка, охрабрење, бодрене и савез. Ово је идеја коју је Џон Мејнард Кејнс предложио у свом писму Лиги нација 1924. Ограничења путовања и виза делују директно против таквих предлога.

Русија је под непрекидним западним санкцијама више од једног века (уз малу паузу током 1990их година) и издржала је сурове опсаде Лењинграда. Санкције су најчешће ишле у прилог Русији јер су натерале трому руску привреду да се пробуди и користи домаће ресурсе за индустријски и пољопривредни преображај што се огледа у повећању производње, промени њене структуре и убрзању стопа раста.

Постоје многи губитници и мало добитника од санкција Русији. Губитници су Европа (повећање цена енергије; смањена конкурентност производа; селење индустрије у САД; губитак руског тржишта) и сиромашне земље Африке које морају да плаћају скупљу храну и енергију. Добитници су САД и њихова војна индустрија, али и долазак „зелених индустрија“ из Европе. Други добитник је Кина. Ова земља добија енергију по повлашћеној цени из Русије, снижава трошкове производње, даље повећава конкурентност производа, и шири своју индустријску производњу.

Све више у народу на Западу буја питање: шта нама доносе санкције према Русији? Да ли се ми самоповређујемо? Да ли су санкције самоубесствена политика јер не мењају ништа у Русији или на терену, а нама доносе јасну штету? Професор емеритус Роберт Скиделски са Универзитета у Ворику је написао:

„На крају крајева, постоји још један миран модел за побољшање међународног и домаћег понашања. Монтескје, Адам Смит, Ричард Кобден и многи други су тврдили да размена добара, људи и идеја има умирујући ефекат. Санкције раде директно против овога. Када заговорници ових казних мера тврде да је трговина могућа само између цивилизованих људи, они игноришу цивилизацијски ефекат саме трговине.“

И на крају о Србији која није увела економске санкције према Русији и ту је у групи највећег броја земаља на свету. Шта би било да је Србија увела санкције? Са једне стране, изгубила би великог пријатеља и пословног партнера, постала би непријатељска земља Русије према којој Русија уводи санкције, а то је држава са правом вета у Савету безбедности у којем би Запад радо размонтирао и оно што је остало од Србије. Са друге стране, да је увела санкције од ЕУ би на уобичајен начин добила нове и све теже услове на грбавом, кривудавом, неизвесном и бескрајном „европском путу“ који се никада неће завршити приступањем у ЕУ, не само због тога што су услови за приступање Србије немогући за испуњење, већ и због тога што се не зна како ће ЕУ да изгледа у будућности и да ли ће је бити.